

Lágy harc

*(Személyes történetem, röviden. Már megint?
Az idősor küszöbén álló művészi önarckép, hogy
hadd ne mondjak valami csúnyábbat.)*

*„Az író dolga az, hogy írjon és történeteket meséljen,
és nem az, hogy saját életéből szerkesszen történetet.
Azok az írók, akik ezt teszik, azok önmaguk és az ol-
vasók ellen vétének, de legfőképpen az igazság ellen.”
(S. T. kiemelése)*

(Ivo Andrić: Útjelzők)

„A Duna menti veréb nősülni készül...”

Egy reggel a tükörbe néztem: megöregedtem, megcsúnyultam, nem vagyok már jóképű. Azzal vigasztalom magam: Mégis, azért felsejlik valami abból a régi sármból. De miféle sárm? Fiatalkoromban ugyanis jóképű voltam, vagy legalábbis azt beszélték rólam. De ugyanakkor félnék is, hogy hadd ne mondjam, gyáva, ami jelentősen rontott a dolgok menetén. Bátorság nélkül nincs szépség. Büszke gyáva! Most pedig már ronda vagyok, viszont egy kicsit nőtt a kurázsím, kicsit bátrabb lettem. Miközben a bátorság magában nem egy esztétikai jelenség, nehéz benne gyönyörködni, engem pedig továbbra is a gyönyör érdek a legjobban. Vajon elment az eszem? Óh, az üres fejek kongásának az a gyönyörű zenéje, az üresség hangja. Sosem volt az erősségem a gondolkodás. A bátorság mellett az ész is hiányzott. Na tessék! Se több, se kevesebb: jóképű, de ostoba és félnék. Egyébként a gyávaság és az ostobaság kéz a kézben járnak. De mégis vajon egy buta ember, vagy legalábbis egy nem eléggé intelligens, foglalkozhat-e művészettel, vagy ne adj isten, filozófiával? Ostoba filozófus! Miért ne? Vajon a tehetség mércéje-e a bátorság és a tudás? Hogyha igen, akkor nyugodtan mondhatjuk, hogy én egy antitalentum voltam, de mégis fel-

*Slobodan Tišma: Meki rat. In: Starost (tematska antologija savremene srpske priče).
Szerk.: David Albahari és Srđan V. Tešin. Arhipelag, Beograd, 2012*

bátorodtam. Mily szomorú tévedés! Az ún. rút esztétikája azt vallja, hogy a rút a szép! Lárifári! Ez ugyanolyan, mintha azt állítanánk, hogy a szar finom. De lehet, hogy még ezt is el tudnánk fogadni, viszont a felületességet, a színtelenséget, amitől minden bizonnyal szenvedtem, azt semmiféleképpen sem. Ma a lehető legfenségebb dolognak tűnik fiatalon elesni a háborúban, ami nem más, mint a szépség és a bátorság megkoronázása. Fiatal testek lemészárolva, vérrel sminkelve, szintiszta művészet! Opssz! Ahogy az angolok mondanák: Original body-art! Rettenetes élvezet! Vajon nem ez számított-e az ógörögöknél, akiket a legbölcsebbeknek tartunk, eszménynek? De most, öregségemre veszteni el az életem, ilyen rondán és silányan, hát nem valami nagy ötlet.

A szükséglet vezetett az írással való foglalatosságra, valóban, az üritési szükséglet. Üitem a vécén kemény székrekedési kínok által sanyargatván (a túl sok főző- és étcsokoládé fogyasztása miatt), és spekuláltam. Sehogy sem tudtam dönteni a festőművészet és a zene között. Az irodalmat afféle protetikus tudományágnak tekintettem, olyan se ide, se oda művészetnek: *Ibis redibis non in bello peribis*. Vagy ahogy ez a latin kétértelműség magyarul szólna: *Elméisz, visszatérsz, sosem halsz meg háborúban*. Csak az a láthatatlan vessző ne sétálna folyton ide-oda, az anyja mindenit, egyszer itt, egyszer ott... Végül bebizonyosodott, hogy éppen az irodalom volt az igazi dolog, a nekem való művészet és senki másnak. Jártam zeneiskolába, harmonikázni tanultam, mindannak ellenére is, hogy az orgona iránt éreztem vonzódást titokban. Egy alkalommal láttam orgonát, és hallottam is a hangját az úrvidéki templomban, és elkápráztatott. A szférák zenéjétől it-tasan álltam az egyik oszlop mögött. Az egész világot jelentette számomra az orgona, sőt a teljes univerzumot, és talán éppen ezért vált izgalmassá, sőt egészen vonzóvá maga az orgonás hivatása. Persze nem tanulhattam orgonán játszani, hiszen az iskolai tantervhez nem tartozott az orgonatanítás. Cserébe a harmonika vigasztalt, többé-kevésbé olyan volt, mintha kis orgonán játszanék, orgonácskán. Később pedig szellentésre váltottam a harmonikát. Füleltem a vastagbelem, a végbelem és a végbélnyílásom, hogy miként játsszák a legkülönfélébb témák variációit: Nagy d-moll toccata és fuga. Vagy ami még jobb, valami francia barokk szvit, allemande, courante, sarabande, gigue. Ohohó! A mostohaapám folyton azt sorolta, hogy született festő vagyok. Látott a firkálasaimból néhány darabot és megtetszett neki, habár közben biztos elege lett abból is, hogy folyton a harmonikán kalimpálok. Viszont éppen az ő meglátása távolított el végleg a festészettől is és a zenétől is. Na, de nem is érdekes. Most ugye felmerülhet a kérdés: Hogyan lehetséges az, hogy egy alacsonyabb társadalmi réteghez tartozó család gyermeke, hogy hadd ne mondjam, egyszerű embe-

rek gyereke művészetekre fogékony? Apám, aki a háború előtt a Körzeti Bíróság elnökeként dolgozott, egy szolid könyvtárat hagyott maga után, amelyben időnként én is kutakodtam. Majd lassan nyilvánvaló lett, hogy művész lesz belőlem. Nagyon sok durvaság szemtanúja voltam már kiskorom óta, és arra az álláspontra jutottam elhamarkodva, hogy majd a művészettel való foglalkozás menedéket nyújt számomra, egy eldugott táj lesz, amelyben mindig el tudok rejtőzni. Később persze ki fog derülni, mekkora tévhitben éltem akkor. Talán választhattam volna inkább a papi hivatást, de ez abban az időben nem jöhetett számításba. Épp hogy befejeződött a háború, az emberek már el is durvultak, az volt nekik a fontos csak, hogy élve megúszták, hogy erőszakot vagy megaláztatást is szenvedtek, az már kevésbé volt fontos. Ugyan mit számított egy-két elcsattant pofon az utcán, vagy néhány kivert fog? Apróság! Ha valakit jól helybenhagytak, akkor mindjárt abban reménykedett, hogy hamarosan neki is alkalma lesz kitölteni a mérgét valakin, aki nála gyengébb, és ezáltal majd tovább tudja adni a megaláztatást és a fájdalmat. Az agresszió végtelen láncolata – amiben nem akartam részt venni. Anyám mindhárom fiútestvére a háborúban halt meg, még úgymond gyerekként. És apám is szintén a háborúban vesztette el az életét, ugyan a másik oldalon, és azt sem mondhatnám, hogy a fiatalkorának teljében. De életét vesztette. Anyám persze mindezt átélte, nehéz fájdalomként, traumaként hordozta magában. Úgy látszik, ezt átruházta rám is, hiszen túl érzékeny voltam, félénk, mint egy nyúl. Viszont a nyúl szívem ellenére is volt bennem egy jó adag szemtelenség és egy jó adag büszkeség, ami igen furcsa dolog. Mindenben gúnyolódtam, persze, titokban. De ugyanakkor nagylelkűként is ismertek, kész voltam a gatyámat is odaadni, ha a barátomnak szüksége volt rá. De ha az ellenségnek kellett volna? Hogy ezt a nagylelkűséget a bátortalanságom váltotta-e ki – nem tudom. De nincs kizárva. A mostohaapámat sosem fogadtam el teljesen, annak ellenére, hogy ő elfogadott engem, igazán szeretett. Kárpitos volt a foglalkozása, és nem volt egy gyereke sem, de nem is lehetett neki. Súlyos rokkantként került ki a háborúból, a híres batinai csatában szétvitte a nemi szervét egy gránát. Egyszer az úrvidéki strandon való fürdőzésünk alkalmával vettem észre először ezt a hiányosságát. Ledöbbsentett a látvány. Lehet, hogy éppen ez volt az oka annak, amiért anyám beleegyezett a házasságba. Kezdetben, amennyire vissza tudok emlékezni, harmonikus házasságban éltek, viszont később anyámon megjelentek az idegesség tünetei, amíg egyszer fel nem robbant, és le nem kevert a mostohaapámnak egy pofont – első alkalommal csak azért, mert elfelejtette befizetni az áramot. Később viszont püfölte, mint a kutyát a legcsekélyebb dolgok miatt is. Egyébként irtó erős volt az anyám, testnevelés-tanárnóként dolgozott.

Szegény mostohaapám behúzódott valami sarokba, anya meg addig ütötte, amíg ki nem fújta magából a mérgét. Ő viszont sosem emelte anyára a kezét, annak ellenére sem, hogy tudjuk, a kárpitos kézre sem lehet mondhatni, hogy gyenge kéz. Csodálkozással figyeltem mindezt, és nemigen tetszett, amit láttam. Félni kezdtem egy kicsit anyától. Az irántam tanúsított gyengédsége és a mostohaapám iránti mind nagyobb durvasága erős elutasítást keltett bennem, amit nem tudtam megemészteni. Majd később mostohaapám halálával minden megoldódott. Én továbbra is szorosan kötődtem anyámhoz, sosem nőültem meg – a mai napig édesanyámmal élek. Vonzottak a nők, de úgy véltem, hogy nekem mint művésznek nem lehet semmi közöm hozzájuk, mert az kizárólag rossz hatással lehet a művészetemre. A felmerült nőproblémát a lehető legegyszerűbben oldottam meg, nyilván tudjuk, hogy mi módon. Mégis, milyen szép az, amikor az öregező gyermekek figyelmesen gondoskodnak a szüleikről, akik a százhoz közelítenek, és voltaképpen kisbabákká válnak. Elképzelni sem könnyű, hogy ugyanezek a kisbabák valamikor milyen kegyetlenül veregethették hátba a másik embert. Emlékszem, egy alkalommal Begriefensteinba küldtek a nagynénémhez, anyám testvéréhez vendégségbe, olyan tizenöt-tizenhat éves lehettem akkor. A nagynéném banktisztviselő volt: nagy fenekű, a NIN szenvedélyes olvasója. A nagybácsim, a nagynéném férje, a szerbhorvát nyelv és irodalom tanára volt, egyébként a tizedik begriefensteini gimnázium igazgatója. Miközben álmosan feküdtem az ágyamban, a nagynéném és a nagybácsim beszélgetésére lettem figyelmes. A nagynéném rá akarta beszélni a nagybácsit, hogy a következő hétvégén utazzanak el Triesztbe, hogy télre ruhaneműt és lábbelit vásároljanak. A nagybácsi szabadkozott, azt mondta neki, hogy az egy óriási út lenne, és egyébként is mostanában folyton valami baja van az autónak is. Majd később, amikor elindultunk a Košutnjakra kirándulni, a nagynénim újból elkezdte ugyanazt a témát, amire a nagybácsi válaszként hirtelen lekevert egy jókora pofont neki. Azonnal síri csend lett, és elegendem mindenből. El sem tudtam képzelni, hogy egy férfi megverhet egy nőt, főként nem egy értelmiségi, egyetemet végzett ember. Amikor a kirándulásról jöttünk visszafelé, a tudtukra adtam, rögtön haza akarok menni. Majd jóval később, derült égből villámcsapás: harmincvalahány év után meglátogattam őket még egyszer. Irodalmi estem volt Begriefensteinban, és mivel volt némi szabad időm, elmentem hozzájuk. A nagynéném nyitott ajtót, összement, megféhéredett, de nagyon megörült nekem. Tudatta velem, hogy a nagybácsi éppen a fürdőszobában van. Elkezdtünk beszélgetni és vártuk, hogy a nagybácsi is megjelenjen. Elmúlt vagy húsz perc, de ő nem jött ki a fürdőből. Majd amikor elmúlt kb. húszpercenyi idő, én azt találtam mondani a

nagynénémnek, hogy le szeretnék ugorni valamiért a lenti boltba. El is mentem, és soha többé nem láttam őket. Nem volt világos, hogy a nagybácsim miért nem akart kijönni a fürdőszobából. Nem akart velem találkozni? De miért nem? Talán szégyellte magát a pofon miatt? De hát annyi idő eltelt már azóta! Majd később megtudtam az egyik rokonunktól, hogy a nagybácsim lelkiismeretesen olvasta az összes könyvet, amit megjelentettem, és persze nagy szerbként, hazafiként óriási felháborodással fogadta a szövegeimet. De ugyanettől a rokontól tudtam meg azt is, hogy amikor elhagytam a lakást azon az estén, nem vártam meg, hogy a nagybácsi visszatérjen, a nagynéném belépett a fürdőszobába, és holtan találta a nagybácsit a vécén. A férfi meghal, a nő örök. Abban az időben, amikor először voltam a nagynénéméknél, már részt vettem egy-két irodalmi iskolaversenyen a fogalmazásaimmal. Nem jártam ugyan sikerrel, de ettől még nem csüggedtem. Nagyjából ismertem az aktuális hazai irodalmi színteret, tudtam, ki volt Vasko Popa és Dobrica Ćosić. Majd hamarosan megjelent a sajtóban Franko Miljković neve is, illetőleg egy bizonyos Nađ-Kiš V. Danielé úgyszintén. A legkülönfélébb pletykák forogtak közbíren ezekről a csavargó-írókról, olyanok hangzottak el, hogy nem áll távol tőlük a verekedés, de az italozás és a kicsapongó élet sem. Láttam néhány fotót is róluk az újságokban, nem voltak valami szépfűk: Miljković zselés hajjal, körülölelve a sötétség által, nyakában fehér selyemsál, igazi dendi. Nađ-Kiš pedig Rorschach-foltra emlékeztető afrofrizurás hippy, nyakig farmerben. Nađ-Kišre egyébként azt mondták, hogy felettébb veszélyes a rúgása, a balhét legtöbbször lábbal oldotta meg. De az a hír is járta, hogy nagyon tudott az ágyban, jaj volt annak a nőnek, aki esetleg olykor alatta találhatta magát, de azért úgy tűnik, elég sokan megtapasztalták ezt. Emlékszem, abban az időben egy olyan jelmondat volt érvényben, ami egy begriefensteini írótól származott: Jó ember = rossz író. Érdekes egy gondolat, folyton törtem a fejem rajta. Úgyszintén ismert volt előttem Arthur Rimbaud gondolata is, miszerint a művész voltaképpen a legádázabb bűnöző, abban az időben olvastam Rimbaud verseit és a levelezéseit. Különösen tetszett az Egy évad a pokolban. De akkor még nem jöttem rá, hogy voltaképpen a legádázabb bűnöző az a névtelen bácsika ott fönt, aki mindannyiunkkal jócskán kicsesztett. Különböző közgondolkodók egyébként gyermekkori traumákkal próbálták megmagyarázni ezeket a példátlan cselekedeteket; állítólag Miljković meggyilkolt emberek holttestét láthatta az utcákon gyermekkorában, Nađ-Kiš apjának pedig az utolsó pillanatban sikerült megmenekülnie attól, hogy az úrvidéki strandon a jég alá dobják. Maga Nađ-Kiš pedig egész gyermekkorában folyamatosan attól rettegett, nehogy valamelyik haláltáborba deportálják. Ennek ellenére, így felnőtt em-

berekként, híres művészekként sem restelltek az utcán vagy a kávéházi asztalnál lemártani egy jókora pofont valakinek, beütni az orrát vagy éppen kiverni a fogait. Ugyan már, apróság, egy jó kis tréfa. Viszont ettől függetlenül, semmit sem önszántukból tettek, mindig ki lettek provokálva, és azok, akik verést kaptak, nyilván meg is érdemelték (hiszen rossz írók voltak, attól pedig nincs rosszabb, azokat mind meg kellett volna semmisíteni, milyen pofonok, lécs és fejbe). Habár ők ketten sem jártak mindig a legjobban ezekben az összetűzésekben, sokszor ők húzták a rövidebbet. Lehet, hogy az említett szlogen fényében akarták bizonyítani, hogy rossz emberek, avagy jó írók, mert nem voltak biztosak irodalmi érvényességükben, abban a dologban, ami egyedül érdekelte őket. Természetesen mindez szükségtelen volt, mindketten kemény pozőrök hírében álltak, de azért mindenki tudta, hogy zsenikről van szó. Én viszont nem voltam felkészülve arra, hogy rossz legyek, hogy legalább kezdő, zöldfülű íróként igazolhassam magamat, kis jólelkű voltam, túlságosan is aranyos. Valójában én is lehettem volna rosszindulatú, a hiúságom kényszerített rá, de bátortalan voltam, ahogy már ezt említettem néhányszor, és ez okozta a legnagyobb gondot. Miljković és Nađ-Kiš mindenekelőtt bátor emberek voltak, rosszak vagy jók, mindegy, de bátrak. És bátorság nélkül semmi sincs. Azokban az időkben olyasmis is létezett a büntető törvénykönyvben, hogy verbális bűncselekmény, ami annyit jelentett, hogy börtönbe kerülhetél a szavak miatt. Emlékszem, anyától sokszor hallottam azt, hogy a szájtól kap a fenék! Nos, ettől nagyon tartottam, ezért már a gimnáziumi éveimben nagyon odafigyeltem arra, hogy mit írok, felettebb szigorú öncenzúrát gyakoroltam. Minden szöveget óriási figyelemmel olvastam át, nehogy valamilyen gyanús dolog maradjon benne, valami kétértelmű, ami miatt aztán bajba keveredhetnék. Írtam, és különböző folyóiratok publikálták is a szövegeimet, főként verseket; elvont versek voltak azok, hermetikus szövegek, amelyeket nehezen lehetett értelmezni. Persze igen kevesen voltak kíváncsiak az én fecsegéseimre az irodalmi berkeken belül, hogy a szélesebb körű olvasói tábor ne is említsem. Később megjelentettem néhány verseskötetecskét, de a siker úgymond zéró volt. A legkülönfélébb antológiák jelentek meg, de én persze nem szerepeltem egyikben sem, ami ugye minden költő számára végzetes lehet. Ha nem szerepelsz antológiában, mintha nem is léteznél – minden bizonnyal feledésre vagy ítéltre. A költészettel való húszévnyi foglalatosság után mind kimerültebbnek éreztem magamat. Majd elkezdtem lassan leállni az egésszel, elbúcsúztam az írástól, és általában véve a művészetektől is. Visszavonultam a természetbe. Az időt túlnyomórészt egy erdőben töltöttem a Duna partján. Fekete nyárfák-ból álló liget volt ez, melyek lombját fehér fagyöngybokrocskák díszítették,

az a félélősködő növény, amelyet az ókorban arany gallynak neveztek, ezzel a növénnel világította meg útját Aineiasz, az ógörög isten, amikor Hadészbe alászállt. Megtörtént velem olykor, hogy nyáron elszunnyadtam a madárcsivitelés fülelése közben, majd felriadtam, és a fagyöngyök csilámlására lettem figyelmes. Ősz elején, miközben az alkony folyt lefelé a fák törzsén, valami megfoghatatlan iránti erős szomj vett erőt rajtam. Az évszakok váltakoztak. Fura csend honolt. Semmi sem történt, csak a Duna áramlott kitartóan. Majd egyszer csak hirtelen áttört, leomlott az a híres fal, akkorát csattant, hogy még a kiserdőben is hallatszott. Elérkezett az ún. tranzíció ideje. Mindenféle parlamentáris demokráciák születtek, ahogy azt mindannyian tudjuk, majd mindezt egy olyan polgárháború követte, ami egyszer pislákol, máskor fellobbant, de azóta sem fejeződött be. Persze megérkezett a szabadság, a nép örült, minden hülyének jogában állt pártot alapítani, amiben alapvetően nincs is semmi rossz. Új törvényeket hoztak, melyekben már nem szerepelt a verbális bűncselekmény, és mindentől hirtelen újból kedvet kaptam az íráshoz. Miközben csak rosszul voltam hangolva, fel voltam készülve rá, hogy túlforszírozom a gépezetet. Nem féltém már többé a börtöntől, de közben nem voltam tudatában annak sem, hogy a művészekre és a művészetekre más veszélyek is leselkedhetnek. Ezúttal úgy döntöttem, hogy prózával próbálkozom, amit logikusnak is tartottam, hiszen nem volt már semmi szükségem a hermetikus lírára. Be voltam zsongva, ha összedől a világ, akkor is írok egy frappáns regényt. Az írás iránti szenvedélyes vágy, illetve az írás, mint az élet és a halál legalapvetőbb kérdéseként való kompromisszum nélküli értelmezése minősített. Az új államban létrejött helyzet már akkor kellemes szagokat árasztott, tele voltunk hazugsággal és képmutatással, ami azért ugye bizonyos értelemben mindig inspirálni tudja az embert. A nacionalizmus felerősödése ihletett először, majd az, hogy az egyház megjelent a politikai színtéren, amivel voltaképpen csak leváltotta a Kommunista Pártot, elfoglalta a helyét, méghozzá teljes joggal. A papok megjelentek az utcákon, csuháskodtak mindenfelé, erre korábban nálunk nem volt példa. Emlékszem, egy reggel az önkiszolgáló előtt egy papot láttam földimogyoró rágcsálni, azonnal tisztában voltam vele, hogy nem lesz béke a Balkánon. De leginkább a nép nyugözött le, a cifra népség, megörült barmok. Csak hogy tisztázzuk, a szüleim szerb származásúak voltak, apám az ún. Ravna gorai mozgalom tagja volt, és pravoszláv istenhívő. Mindezt anyám mesélte el, apámra nem is emlékeztem, egyéves voltam csak, amikor kivégezték. Én úgyszintén patrióta voltam, kis hazafiacska, szerettem a népem, még ha az időnként, mint ahogy elhangzott már, nyugtalan csordának is tűnt. Együttérző voltam, át tudtam érezni a hozzám közeli szenedését is.

Viszont a művészetfelfogásom egy kicsit furcsává változott. Úgy gondoltam, hogy a művész egyedüli pozíciója csakis az áruló pozíciója lehet. A művészember olyan személy, akinek a nevetése az ősei és a hagyomány iránti gúnytól harsog. A művészetnek a különbözőségekre kell törekednie, a Másra. Persze nem volt ebben semmi eredeti, de hogy ne untassak senkit tovább: művészként tehát nem lehettem sem hazafi, sem patrióta. A saját néped iránti szeretet valami olyanra hasonlít, mint a savanyú uborka iránti szeretet és mint irodalmi téma, már réges-régen kikopott. De miért is mesélem mindezt? Nyilván nem a romanticizmus korát éljük, viszont az történt, hogy egyfajta mérsékelt, hogy hadd ne mondjam, odaégett modernitás mögött bújt el az összes patrióta, és túl naiv, túl átlátszó volt az egész. Minden irod. vita a végén úgy végződött, hogy rád fogták a nyelv és a betű szentségét, mintha ez az ember szabad választásának a kérdése lenne, és neked most ezt tiszteletben kell tartanod, amíg világ a világ. Vagy a humanizmust, megpróbálni megérteni és igazolni az ember viselkedését, megmutatni az emberi arcod a művön át, a jólelkű szellem korlátolt arcát. Vagy megmutatni az *igazi arcod*? De melyiket? Kitérni a történelem és az emberi időszámítás ajtaját folyton Bizánc felé tekingetve, ahol állítólag a *szellemiségünk* gyökerei találhatóak, és ezáltal lelni rá a *létezés* rejtélyét megválaszolható alap*igazságokra*. Ostobaság! Ez a kemény történelmi valóság iránti gondoskodás látszata mögé bűvő incesztuózus nemzeti humanizmus, ami majdnem minden kinyomtatott lap mögül kibújt, ez jött ki leginkább a húsvéti tojásaimon. A művészet irónia, cinizmus, tiszta szemtelenség, minden és mindenki kijátszása, semminek sem behódolni és semmiben sem hinni, megfoghatatlannak lenni és nem ígérni semmit senkinek. Egyszóval nihilizmus, szabadság! Ami végső soron azt jelenti, hogy önmagad árulod el, saját szádba ugrasz, majd visszaköpöd magad, azaz széthányod magad mindenre. Na ez! Hóóóha, azért lassítsunk csak egy kicsit. Számomra a következetlenség megléte volt a legfontosabb az írással kapcsolatban, a tévelygés, az álláspont folyamatos váltása, az egyik oldalról a másikra való ugrás, egyik pillanatban itt vagy, majd hopp, a másikban már ott, mint egy keljfeljancsi. Azzal, hogy később már világossá vált számomra, ezt az évek múlásával mind nehezebb eljátszani. Ahogy öregedtem, úgy gyengült a gimnasztikára való képességem, mind kevésbé voltam rugalmas, mind jobban az egyik oldal felé hajlottam csak. De melyik az az oldal? Az első regényemet egy kisebb, független kiadónál jelentettem meg, amilyen kiadókból volt már minden sarkon. Mivel azt vallottam, hogy az alapprobléma nyelvben keresendő, és hogy minden politikai, azaz művészeti probléma nyelvünk definiálatlan állapotából ered (például annak a nyelvnek, amelyet beszéltünk és amelyen írtunk, több neve is volt, azaz

nem is volt neve, jobban mondva, az nem is a mi nyelvünk volt. Létezett több változat, mely variánsokból mindegyik önmagát képzelte el dominánsként), és mivel köztudott, hogy a nyelv és a gondolat szorosan kötődnek, a helytelen gondolkodást, ami mély gyökereket eresztett a népben, csak egy radikális vágással lehetett eltávolítani: ez pedig a nyelv megváltoztatása volt. Egyszerűen elfogadni egy másik, idegen nyelvet, és ezáltal minden kétely eloszlik. A regényem főhőse azt ajánlotta, hogy hagyjuk a fenébe a szerb nyelvet, és vegyük fel helyette a keltát (gaelicet). A gyerekek már első osztálytól tanulhatnak a kelta nyelvet. Később elterjeszteni a médiában, majd az adminisztrációban is, és ezáltal egy fokozatos, fájdalommentes áttérést valósíthatnánk meg. Ez a névtelen főhős mindemellett sikraszállt annak érdekében is, hogy a pravoszláv vallásról térjünk át a buddhizmusra. Ezáltal lecsillapodnának a kedélyek, és elhalna az az örületesen negatív energia, ami a népnél érzékelhető. Mindez persze egy jó nagy adag ironikus távolságból volt adva, hogy még véletlenül se jusson valamelyik okosnak az eszébe, hogy ez esetleg a szerző valamiféle politikai programja talán. Óriási meglepetésemre, és azt hiszem, mások meglepetésére is, lévén egy kisebb kiadóról és majdnem ismeretlen szerzőről szó, a regény tekintélyes irodalmi díjban részesült. Természetesen ezek után már sokkal jobb helyzetben voltam. A legnagyobb begriefensteini kiadó, melynek *Ardjuna* volt a neve, rögtön felkínált egy szerződést, amely által a következő munkámat náluk jelentethetem meg. Erről a cégről köztudott volt, hogy háborús haszonszerzés áll mögötte. A kiadói tevékenység paravánként állt fenn a különböző törvényellenes tevékenységek álcázására, pénzmosásra és hasonlókra, de mindez persze nem tartozott rám. Személyesen felkeresett a szerkesztő, pedig egyáltalán nem ismertük egymást. Nagyon elégedett volt, amikor elküldtem neki az új regényem. Jóformán nem is volt neki semmi kivetnivalója a szöveggel kapcsolatban, sem arra irányuló kérése, hogy javítsak valamit rajta. Jóval fiatalabb volt nálam, de egészen közel kerültünk egymáshoz, hadd ne mondjam, megbarátkoztunk. Jóképű volt, magas, szőke, kék szemű, a harmincas éveiben viruló fiatalember, igazi antik termet, mondhatnók, mintha harcra és halálra teremtették volna. Egyébként ez a második regényem tele volt mindenféle szójátékkal, szóferdítéssel és olyan esetekkel, amelyekben egyetlen betűt változtattam meg a szóban, és ezáltal teljesen új értelmet kapott az adott szó, de mindezek gyakran betű- vagy nyomdahibának is tűnhettek csupán, és ennek folytán a lektorálás és a szerkesztés során különös figyelemmel kellett követnem, nehogy valamilyen „javításra” kerüljön sor. Például: a szövegben végig Szúrbiának kellett állnia; tehát szúr, a Szerbia helyett, vagy például ciszill mint ciszta a cirill betű helyett. De volt mit látnom, amikor kinyom-

tatták a könyvet: minden szó a megszokott alakjában állt, tehát Szerbia és cirill. Közvetlenül a nyomtatás előtt valaki kijavította a teljes szöveget, az is lehet, hogy éppen maga a betűszedő volt az. A szerkesztő nem tudta megmagyarázni, hogyan történt mindez. Mondhatom, fel voltam ám háborodva, de nem akartam gondot csinálni belőle, ezért valahogy sikerült lenyelnem az egész ügyet. Tessék, itt van, nincs többé verbális bűncselekmény, helyette vannak tudatos emberek a közvetlen termelők között. Egyébként az említett regény bevezetőjében a főhős, egy névtelen ember vagy nember, ahogy én hívom, meghatározza az egész történet alaphangját, alapötletét: elmeséli, hogy Szúrbia, vagyis Szerbia soha az életben nem érdekelte, kizárólag Amerika érdekli. Ezúttal nem nyertem díjat, sőt, nemhogy díjat nem nyertem, még csak egy szöveg sem jelent meg a regényről sehol, egyetlen sor az újságban, egy szó nem hangzott el a tévében. Mivel köteles voltam elküldeni a következő szövegemet is a kiadómnak, így meg is tettem azt. Elküldtem nekik a harmadik regényemet is. Egyébként ebben a regényemben az „óceáni érzés” témakörét fejtegetem, tehát alapvetően a könyv egy olyan személyről szól, akit az univerzum mélységeibe dobtak, ami annyit jelentett, hogy a politikai implikációkat a minimumra csökkentettem. Közben egy váratlan dolog történt: a szerkesztő bejelentette, hogy a szöveget csak három hónap múlva tudja elolvasni. Ezért türelmesnek kellett lennem, mit is tehettem mást. Hat hosszú hónap elmúlt, de a szerkesztő felől semmi hír. Ekkor küldtem neki egy figyelmeztető üzenetet, amire végre megérkezett a válasz: tömérdek kivetnivalója volt a szöveggel kapcsolatban, javításokat követelt, és a helyzet még csak ezek után kezdett bonyolódni. Itt-ott kijavítottam a szöveget, és elküldtem neki az újabb változatot is, de válasz most sem érkezett. Arra gyanakodtam, hogy bele sem nézett a regénybe. Kilenc hónap eltelt, amióta elküldtem neki a szöveget, majd elkezdődött az októberi könyvfesztivál, és én is elmentem Begriefensteinba, hogy hátha összefutok majd a szerkesztőmmel és végre elrendezzük az egész dolgot, de fel voltam arra is készülve, hogy ha kell, akár az igazgatóval is beszélek. Amikor elindultam a kiadóm standja felé, hirtelen megpillantottam a szerkesztőt, amint egy rögtönzött lépcsőn halad éppen lefelé, észrevett, majd hirtelen félkörben megfordult és eltűnt a műanyag paraván mögött, ahol a hivatalos helyiségek sorakoztak. Megszökött. Nem tétováztam, utánasiettem, ami részemről igen merész cselekedet volt. Amikor beléptem az első helyiségbe, nem találtam sehol. Majd bementem a másodikba, ahol egy minibárt állítottak a vendégek fogadására, ott ült egymagában egy kerek, kis asztal mellett. Egyébként a szerkesztő arról volt híres, hogy nem áll távol tőle a fizikai leszámolás sem. Az írókollégák felpozozása volt a különlegessége, mind a

jó, mind a rossz írók kaphattak tőle, nem válogatott. Azzal a fonák ütésével akkorát oda tudott sózni, hogy csak úgy hullottak lefelé az emberek a székekről. Úgy nézett rám, mintha a f...-án jönnék ki neki, sem jó napot, sem szia. Fennállt az esélye, hogy egy jókora verést kapok, de nem éreztem féelmet. Azért mégis, simán apja lehettem volna. Az is lehet, hogy szégyellte, hogy egy öreg, kivert művészcskét kell neki elnászpángolnia, de lehet, hogy csak undorodott tőlem. Odaszóltam hozzá: Hát jól van, barátom, mit jelentsen ez az egész? Nem szeretnék nyaggatni, de azért meg kell mondanod, hogy kell-e az a regény vagy nem, már kilenc hónap elmúlt, amióta a kéziratot leadtam, kicsit túlzás ez most már, nem?! Merev, gyűlöletteljes válasz következett: Elolvastam a javított változatot, de ez nem elég, nekem nem tetszik, úgyhogy ami azt illeti, visszautasítottnak veheted magad, máris nyugodtan keresheted az új kiadódát. És egy szót sem mondott többet, hallgatott és arra várt, hogy eltávolodjak onnan. Hát el kellett múlnia kilenc hónapnak, hogy most ezt elmondd nekem, keseregtem, mire ő hirtelen visszavágott: Kuss! És azon nyomban szimpatikussá vált előttem, sőt kedvessé, úgy éreztem, hogy teljesen igaza van. Egyszerre olyan büszke lett, mint egy frajer. Hirtelen át akartam ölelni! Mit akarok én? Ki vagyok én valójában? Egy elvénült művész-szarházi! Elindultam, majd hirtelen megpillantottam az igazgatót, hogy egy emberrel beszélget az egyik sarokban. Odaléptem hozzá, hogy elköszönjek tőle. Azt mondtam neki: Éppen most utasított vissza a szerkesztőjük, azt mondta, új kiadót kereshetek, ennek fényében úgy gondolom, hogy semmi kötelezettségem sincs többé önök iránt. Az igazgató csodálkozva nézett rám, majd válaszolt: Várjon, hogyhogy elutasította? Szerintem önnek mégiscsak nálunk kell maradnia. Majd az igazgató mellett álló ember kapcsolódott be a beszélgetésbe, akit egyébként új igazgatóként mutattak be nekem, egy bizonyos Jošicunović úr: Tudja mit? Jöjjön át hozzám, én így olvasatlanul is kiadom a regényét, szükségünk van ilyen szerzőkre is, mint amilyen ön. Azonnal küldje át nekem a szöveget. Hazafelé menet azzal vigasztalódtam, hogy a végén még jól is jártam, nem kaptam verést, közben szereztem egy új szerkesztőt, aki egy kedves ember. He-he! Azonnal munkához láttam, és hozzáírtam még két befejező részt, majd elektronikus úton elküldtem a szöveget Jošicunović úrnak. Egy hónap múlva, egy reggel, amikor leellenőriztem az elektronikus postaládámat, volt mit látnom, kaptam egy új levelet, még hozzá nem is akárkítól, az én volt szerkesztőtől, illetve én legalábbis azt hittem, hogy volt, és így hangzott az üzenet: Elolvastam a regényed legújabb, bővített változatát, és újfent az a véleményem, hogy nem felel meg, ezért nem tudjuk megjelentetni. Nem kell aggódnod, könnyen fogsz találni új kiadót. Azon kezdtem mélázni, egyáltalán hogyan kerülhetett az ő

kezébe, illetve a számítógépébe az én szövegem végső változata? Én ezt Jošicunović úrnak küldtem el. Azonnal felhívtam Jošicunović urat mobiltelefonon, aki teljesen meg volt zavarodva, mert rajtakapták. Megkérdeztem tőle, mit akar mindez jelenteni, amire suttogva azt válaszolta, hogy muszáj volt elküldenie a szövegemet a volt szerkesztőnek, és erről ő nem tehet, és hogy a visszautasításomat teljes mértékben irodalmon kívüli okok képezik. Majd mindenféle szégyenérzet nélkül azt is hozzátette, hogy mindezért a szerkesztői kollégiumon, tehát vagy tíz ember előtt, még egy pofont is kapott. Ekkor jöttem rá, hogy az okok tehát mélyebb természetűek, közelebb állnak az igazsághoz, csak számomra ismeretlenek, és nem is fogom megtudni őket soha. Rendben van, hogy ez a bitang elűzött, sőt, többé-kevésbé még igaza is volt, viszont megalázta ezt az embert, lekevert neki egy jókora pofont mindenki előtt. Habár meg is érdemelte ezt Jošicunović úr, hisz nyilván nem volt vele tisztában, hogy valójában ki kicsoda abban a kiadóházban. Túl nagy lendületet vett szegény... És az igazgató is csak játszotta az igazgatósdit, lehet, hogy a titkos igazgató éppen az én ex-szerkesztőm volt, aki elzavart, vagy lehet, hogy ő is csak valakinek a küldötte volt csupán, valakinek a parasztja, pionja (lehet, hogy itt hiányzik egy betű a szó elejéről). Habár nem hinném, túl nagy frajer ő, túl önző ahhoz. Előbb lesz arról szó, hogy ő a saját áldozatának tekintett engem, a saját zsákmányának, amit nem szeretett volna átengedni senkinek. Egyébként meg ki a fene tudja, hogy egyáltalán ennek a kiadóháznak ki is a tulajdonosa, a hatalomnak nincs neve. De mindezek ellenére is, sajnáltam Jošicunović urat, mert a nekem szánt pofon végül az ő arcán csattant, hiszen nekem kellett volna szégyellnem magam, és nem neki. Habár elkerülvén a verést, lehet hogy éppen a legnagyobb élvezetet halasztottam el. Úgy tűnt, hogy soha többé nem tudok már lemondani semmiről. Azon merengtem, vajon nem lett-e belőlem pesikán vagy homcsikusz vénségemre? Félretettem az új regényt. Néhány hónappal később feljárnítottam egy különösen szabadelvű kiadónak, de visszautasítottak az állítólagos rossz anyagi helyzetük miatt. Ezután újra hozzáláttam az íráshoz, de nem érdekelt többé a szépirodalom, irtózatosan dühös voltam. Egy politikai gúnyiratot írtam *Pannónia nem Szerbia* címmel. Ahogy megöregedtem, úgy tűnt, hogy elvesztettem az irónia iránti fogékonyságomat, és mindent túl komolyan kezdtem felfogni. Zsémbessé váltam, mint mindegyik aggastyán. Úgy éreztem, hogy a művészet abszolúte elégtelen, a harc az egyetlen igazság, az egyetlen első rendű esemény, az összes többi kevésbé valós, és voltaképpen csak kertelés, az alap, a lényeg halogatása. Vagyis tehát patália, mi lenne más?! Ha az egyik kutya, a másik eb, már nincs is mire várniuk. A végén úgyis minden verekedéssel végződik, azaz oldódik meg, és

éppen ezért a harc a legigazságosabb, a harc nyíltan kimondja: A dolgok így és így állnak. Ennek megfelelően a szerkesztőmnek teljesen igaza volt: egyáltalán nem volt fontos, hogy az én kis regényecském éppen jó-e vagy rossz. De akkor minek a harc? És hogyhogy hirtelen ennyire ragaszkodom az *igazsághoz*, én, aki régebben mélyen meg voltam győződve arról, hogy semmilyen *igazság* nem létezik? Elvakult állapotomban egyszer sem tettem föl magamnak ezt a kérdést. Valójában, öreg és csúnya létemre, az elégtételre való rátalálás volt a kitűzött célom, bármi áron, még a borzalomban is, ha az egyáltalán lehetséges, az él-vezet alját reszelgettem. Az *igazság* mint a legalapvetőbb, a legnehezebb elégtétel?! Harc nem volt sehol, még a híre sem, legalábbis nem az az igazi, véres harc, viszont a rémület kitapintható volt a repedéseken. Úgy nézett ki, hogy elkerülhetetlen a hatalmas Pán árnyával való találkozás. Feltételezem, hogy hallottak már erről az antik kísértetről, uram irgalmazz! Halott isteni fattyú, egy kísérteties figura, aki ősidők óta itt kószál e pannóniai tájakon, és nem is csak a pannóniaiakon. De vajon ezt a gúnyiratot, régi szokásom szerint, nem a saját gondolkodásom ellen írtam-e meg, a saját lelkiismeretem ellen? Nem tudom. Megpróbáltam megjelentetni a Begriefensteini Magazinban, de visszautasítottak, utána az Új Régi Eszme folyóiratnál próbálkoztam, de szintén semmi. Végül feltöltöttem az internetre. Majd a feltöltés után egy hétre megtörtént, aminek meg kellett történnie, az internet és az utca voltaképpen egy integrális teret alkotnak: lécekkal vertek fejbe az utcán, de azért túléltem. Az a gyanúm, hogy az elkövetők írók voltak, mert mintha valahonnan ismertem volna őket. Ketten voltak, álarcban. Habár valami még mindig nem világos nekem, még mindig zavarban vagyok: vajon ez a léc nem azé a bácsikáé-e, aki fönt elbújt, és aki kétszer figyelmeztet, harmadszorra pedig gyilkol? Mert hogyha ez így van, akkor mindezt kegyelemként foghatom fel, mert már saját magamat sem tudom kiállni. Az viszont abszurdum lenne, ha önmagunktól félünk. Esetleg irtózni magunktól, azt igen, azt meg tudom érteni. Egyszerűen az történt, hogy az ízlésed változatlan maradt, te viszont megváltoztál; ízléstelen lettél, elvesztetted az étvágyadat, és nem tudsz elegendő nyálat kiválasztani. Az öregkor ízléstelenség, szárazság, profán állapot. De akkor is, itt mégsem stimmel valami. Hiszen a halott Pántól való félelem jogos félelem, voltaképpen a *Rémülettől* való félelem ez... a bomlás bűzétől.

Esti vizit. Megérkezik az osztály főorvosa a kíséretével együtt, a főorvos egyébként maga is regényeket ír (van egy számítógépe a rendelőjében), és az esetem minden egyes részletét ismeri. Öltögeti a nyelvét, megkéskült ajkait nedvesíti, egy élőhalott, majd hozzám fordul: Kolléga, hogy érzi magát? És meg sem várja a választ, hozzáteszi: Meg fog gyógyulni, minden

rendben lesz! És ráeszmélek: Tehát *Ő* az! Ez a „minden rendben lesz” voltaképpen annyit jelent, hogy „semmi sem lesz rendben”. Ordítani kezdek! (Uf, uf, uf, giccshelyzet. Ismerős, mintha láttam volna már valahol, vagy olvastam ilyen helyzetről valamelyik újságban. Még hozzá nem egyszer, hanem ezerszer már.)

Végleg búcsút intettem az írásnak, a firkálásnak, a körmölésnek, de így is maradt valamim, a beszélgetés. Összevissza kódorgok, csak hogy beszélgetőtársra leljek valahol. Persze, művészeket keresek, irkafirkálókat, mert ezek ösztönöznek a leginkább a botor beszélgetésre. Nem hagyok ki egy irodalmi estet sem, melyek végén rendszerint elhúzom a dumát, mint a rétestészta. Nem tartom számon, mit beszéllek, illetve hogy mit beszélnek hozzám, nem is figyelem, egyáltalán nem fontos. Sőt, minél nagyobb hülyeséget lódítok, annál jobb a helyzet, meghökkenem a beszélgetőtársamat, miközben csak a nyálmirigyeimet aktivizálom, hogy minél több nyálat válasszanak ki, amit aztán lenyelhetek, mert tudom nagyon jól, hogy a nyál orvosság, a legegészségesebb és a legolcsóbb táplálék. Persze útközben, teljesen akaratlanul, megköpködöm a beszélgetőtársaimat is egy kicsit. Lehet, hogy mostanában egy kissé világosabb is számomra, hogy valójában miért is nevezik így ezt a váladékot. Valószínűleg az ősidőkben, a nyelv kialakulásakor, a köpés felettébb fontos dolognak számított, sokkal fontosabb lehetett, mint a rágcsálás vagy a beszélés. Az emberek köpködtek egymást, és nem volt ez sem kellemetlen, sem ellenséges tett, ellenkezőleg, a figyelem és jó szándék, sőt az egyetértés jeléül szolgált.

Derűs decemberi nap, szentpéterváriasan derűs és fagyos. Az ablak előtt állok, megöregedve, egy csepp szégyenérzet nélkül. Meztelen vagyok, anyaszült meztelen: aggastyán-gyerek, csecsemő, aki négykézláb mászik. Vagy csak úgy tűnik? Az utcát figyelem. Annyira vakítóan ragyog kint minden, hogy belefájdul a szemem. A tárgyak szintén meztelenek, tökéletesen érthetőek, és ugyanakkor létezésükben felfoghatatlanok. Mintha a tárgyak figyelnének engemet, mintha vágyaik tárgyává válnék. Támadnak a tárgyak. Viszont az ablak, a tükör... Mégis, nemsokára itt a karácsony, amikor sokféle süti vesz majd körül...

Az elején tükör volt, a végén üveg! Háromról két lábra, kettőről négyre. Visszafelé haladok előre, az *igazság* rejtélye pedig mind halványabb, mind jelentéktelenebb.